

VERTICALE OF HORIZONTALE GROEPSINDELING?

Rien van IJendoorn

Een kinderopvanginstelling heeft ambitieuze nieuwbouwplannen. De gemeente ondersteunt het bestuur en de directie in hun voornemen een nieuw pand te laten bouwen en daarin de verschillende dependances onder te brengen die tot dan toe verspreid over de stad waren gehuisvest. Een werkgroep voor de nieuwbouw wordt ingesteld, waarin bestuur, directie en leiders van de verschillende afdelingen zijn vertegenwoordigd. Deze werkgroep krijgt de opdracht binnen enkele maanden een lijst met eisen voor de nieuwbouw op te stellen. Na enkele vergaderingen komt de groep tot de ontdekking dat dit een groot probleem vormt. Een groot deel van de leiders van het centrum dat al jaren met horizontale groepen werkt, is ervan uitgegaan dat deze werkvorm vanzelfsprekend uitgangspunt voor de nieuwbouw zou zijn. De directie van de stichting – waarvan ook vestigingen deel uitmaken die werken met een verticale groepsindeling – twijfelt aan de juistheid van horizontale groepsindeling. Zij pleit met veel enthousiasme voor verticale groepen. De werkgroep is het erover eens dat een verticale groepsindeling heel andere eisen aan de inrichting van de nieuwbouw stelt dan een horizontale indeling. Uiteraard raadplegen de leden de achterban, gaan zij op bezoek bij zusterinstellingen met een verticale of horizontale groepsindeling, en beraden zij zich nog eens grondig op de pedagogische uitgangspunten van de kinderopvanginstelling. Argumenten voor en tegen de horizontale en verticale groepsindeling vliegen over tafel, maar consensus blijkt een wijkende horizon te zijn. Iedereen is zich bewust van het belang van deze beslissing. Het werk in de kinderopvanginstelling wordt er immers de komende twintig jaar door bepaald. Kan wetenschappelijk onderzoek nieuw licht op dit dilemma werpen?

VERTICALE EN HORIZONTALE GROEP: WAT IS DAT?

In de hier genoemde kinderopvanginstelling wordt over een verticale indeling gesproken als de kinderen in groepen van nul- tot vierjarigen zijn ondergebracht. Doorgaans betekent dit dat twee of drie vaste leidsters voor twaalf kinderen in verschillende leeftijden, van wie er ongeveer drie jonger dan een jaar zijn, zorgen. Een baby kan dus in principe de gehele voor-schoolse periode onder de hoede van dezelfde leidsters blijven. Uiteraard verandert de groep van samenstelling wanneer de vierjarigen uitstromen en er nieuwe baby's in de groep worden geplaatst. Ook is wisseling van leidsters niet altijd te vermijden, bijvoorbeeld bij ziekte of doorstroming naar een andere functie.

Bij een horizontale indeling is er een aparte groep voor de baby's; hun leeftijd kan variëren van 3 tot 12 maanden, van 3 tot 18 maanden, en van 3 tot 24 maanden. Daarna worden ze doorgaans overgeplaatst naar een groep voor een oudere leeftijdscategorie, waarvoor andere leidsters verantwoordelijk zijn. In deze peutergroep blijven de kinderen bij elkaar tot hun vierde verjaardag, of zijn ze soms nog onderverdeeld in beperktere leeftijdsgroepen, bijvoorbeeld van 18 tot 30 maanden en van 30 tot 48 maanden. De kinderen laten dus hun vertrouwde leidsters achter en moeten een band opbouwen met nieuwe leidsters en hun plaats vinden in een nieuwe groep leeftijdgenootjes. De overgang is uiteraard geleidelijk, en de kinderen krijgen ruimschoots de gelegenheid te wennen aan de nieuwe omstandigheden.

GEHECHTHEIDSRELATIES VAN DE KINDEREN

Hoe moeten we de verschillende argumenten voor en tegen een horizontale of verticale groepsindeling tegen elkaar afwegen? Hiervoor is een bezinning op de pedagogische uitgangspunten van het werk nodig. De hiervoor genoemde kinderopvanginstelling heeft de opvoedingsdoelen beschreven in een pedagogisch beleidsplan. Hierin wordt als belangrijke taak voor de leidster aangeduid dat zij een gehechtheidsrelatie met ieder kind moet kunnen opbouwen, een relatie waarin het kind serieus wordt genomen en waarbij het leert dat het een ander kan vertrouwen. Het kan zich zo ontwikkelen vanuit een basis van veiligheid en geborgenheid. Voor ieder kind is het belangrijk dat deze veilige basis van gehechtheid wordt gelegd; van daaruit kan het op ontdekking gaan, zichzelf en de omgeving leren kennen, en zichzelf en andere kinderen in hun eigen individualiteit leren waarderen.

De continuïteit in de opvoedingsrelatie is in de gehechtheidstheorie een belangrijke voorwaarde voor het ontstaan van een veilige gehechtheidsrelatie. Scheidingen tussen kind en opvoeder doen afbreuk aan het vertrouwen in de volwassene als basis van waaruit het kind

Horizontale of verticale groepsindeling: de voor- en nadelen

De volgende argumenten voor het werken met horizontale groepen komen in de soms verhitte discussies telkens weer terug

- *Een aparte babygroep geeft meer rust en regelmaat. Dreumesen en peuters maken soms nogal lawaai en ze zijn onrustig op tijden dat de baby's moeten slapen.*
- *In een aparte babygroep is de hygiëne en de veiligheid makkelijker te garanderen omdat er geen broodkorsten of andere ongerechtigheden van peuters op de vloer rond slingeren. Ook hebben de peuters nogal eens de neiging aan de gezichtjes van de baby's te zitten, en gevaarlijke spelletjes te spelen die de baby's vervolgens gaan imiteren.*
- *De leidsters kunnen beter inspelen op het ontwikkelingsniveau van de kinderen en zich ook enigszins specialiseren in de bijzondere kenmerken en behoeften van de specifieke leeftijdscategorie. Het signaleren van ontwikkelingsachterstanden is wat eenvoudiger in een groep kinderen van dezelfde leeftijd.*
- *Kinderen hebben meer vriendjes in dezelfde leeftijd en kunnen daardoor meer spelen op hun eigen niveau. De jongste kinderen worden minder snel gedomineerd door de oudsten.*
- *Ouders van kinderen in dezelfde leeftijd kunnen overeenkomstige ervaringen uitwisselen en makkelijker de problemen van elkaar herkennen.*

De meest gehoorde argumenten om te kiezen voor verticale groepen zijn

- *De verticale groep is een nabootsing van de situatie in een groot gezin waar immers ook jongere en oudere kinderen door elkaar lopen. In een groep kinderen van verschillende leeftijden zijn er meer stimulansen voor de sociale vaardigheden omdat de kinderen leren met elkaars uiteenlopende behoeften en mogelijkheden rekening te houden.*
- *De taalvaardigheden worden extra gestimuleerd doordat kinderen taal en taalspelletjes zoals liedjes ook boven hun niveau krijgen aangereikt. Achterstanden in ontwikkeling vallen bij kinderen in een groep met verschillende leeftijden minder op waardoor ze minder snel een buitenbeentje zullen worden.*
- *De kinderen krijgen minder te maken met wisselingen van leidsters. Deze continuïteit is van groot belang voor de opbouw van gehechtheidsrelaties met de leidsters. In een verticale groep is geen sprake van een breuk in de gehechtheidsrelatie in de kritieke leeftijdsperiode tussen 12 en 18 maanden. De leidsters krijgen de tijd de kinderen goed te leren kennen en in te spelen op hun individuele behoeften en mogelijkheden.*
- *Ouders hebben vier jaar lang met dezelfde leidsters te maken. Hierdoor kan er een vertrouwensrelatie ontstaan die van belang is voor een goede communicatie voor uitwisseling van informatie en voor het geven van ondersteuning bij alledaagse opvoedingsproblemen. Ouders leren van elkaar dat sommige problemen sterk leeftijdgebonden zijn en dat kinderen over sommige problemen simpelweg heen groeien.*

de wereld en zichzelf kan verkennen. Jonge kinderen kunnen scheidingen slecht verwerken, omdat ze nog niet over de cognitieve vermogens beschikken om de redenen of oorzaken ervan te overzien. Er zullen altijd kinderen zijn die de scheiding van een leidster aan zichzelf wijten, en niet aan de organisatie van het kindercentrum. Dit ondergraaft al bij voorbaat hun vertrouwen in nieuwe gehechtheidsrelaties. Leidsters hebben tijd nodig om de individuele eigenaardigheden van ieder kind te leren kennen en daarop adequaat te leren inspelen. Als kinderopvang zichzelf definieert als een vorm van (aanvullende gezins-)opvoeding dan zullen gehechtheidsrelaties met de kinderen serieus moeten worden genomen, eenvoudigweg omdat dergelijke bindingen onvermijdelijk zijn waar kinderen worden opgevoed.

ONDERZOEKEN NAAR GEHECHTHEID OP DE CRÈCHE

Is er ook empirisch onderzoek dat het belang van continuïteit in de relatie tussen leidsters en kinderen onderstreept? Voor zover mijn informatie strekt is er nog relatief weinig studie naar dit vraagstuk verricht. Zo onderzocht Helen Raikes (1993) in de Verenigde Staten de gehechtheidsrelaties tussen leidsters en kinderen die meer dan 25 uur per week een kindercentrum bezochten. Zij vond dat kinderen die langer met eenzelfde leidster hadden kunnen omgaan ook een veiliger relatie met die leidster hadden opgebouwd dan kinderen die korter bij hun leidster waren gebleven.

Carollee Howes en Claire Hamilton (1992) volgden een groep kinderen vanaf hun eerste bezoek aan het kindercentrum tot hun vierde levensjaar. Zij merkten dat vooral veranderingen van leidster in de eerste twee levensjaren schadelijke gevolgen hadden voor de gehechtheidsrelaties van de kinderen. Maar in het algemeen ontdekten zij dat jonge kinderen al snel met een verbluffend groot aantal leidsters te maken hebben. Niet alleen de horizontale groepsindeling, maar ook de doorstroming van leidsters naar andere banen was hiervan de oorzaak.

Samen met Avi Sagi en zijn medewerkers vond ik in een onderzoek naar kinderopvang in de kibboets in Israël, dat wanneer leidsters de gehele voorschoolse periode voor dezelfde kinderen bleven zorgen de gehechtheidsrelatie van kinderen met hun ouders veel vaker veilig was dan wanneer zij met wisseling van leidsters waren geconfronteerd. Misschien heeft continuïteit van leidsters dus niet alleen invloed op de relatie van kinderen met deze professionele opvoeders, maar ook op de band met de eigen ouders.

NIEUWE INZICHTEN IN DE MOGELIJKHEDEN VAN KINDEREN

Hoe moeten we tegen deze wetenschappelijke achtergrond de verschillende argumenten voor en tegen een horizontale of verticale groepsindeling wegen? Het zal duidelijk zijn dat wanneer een kindercentrum zich bekommert om de gehechtheidsrelaties van de kinderen, een keuze voor een horizontale groepsindeling met wisselingen van leidsters in het cruciale tweede levensjaar uitgesloten is. De horizontale groepsindeling met aparte babygroepen is doorgaans ingegeven door de typisch Nederlandse idealen van Rust, Reinheid en Regelmaat. Op zichzelf beschouwd zijn dit waardevolle idealen. Maar minstens even belangrijk is de continuïteit van de gehechtheidsrelaties die het jonge kind aangaat. De drie R's werden vooral belangrijk gevonden in een periode waarin baby's nog werden beschouwd als 'plantjes', die door goede verzorging een bloeiend bestaan tegemoet zouden gaan; van opvoeding en gehechtheid zou in de babytijd eigenlijk niet echt sprake zijn. We weten inmiddels dat dit idee op een gebrek aan kennis in de mogelijkheden tot communicatie van baby's beruiste. Dat maakt rust, reinheid en regelmaat niet onbelangrijk. Wel dienen deze idealen aangevuld en gecorrigeerd te worden door opvoedingsdoelen die voortvloeien uit nieuwe inzichten in de mogelijkheden van kinderen. Discontinuïteit in het netwerk van opvoeders die zich met kinderen bezighouden is soms niet te voorkomen, maar dient zoveel mogelijk vermeden te worden.

HET BELANG VAN EMOTIONELE VEILIGHEID EN GEBORGENHEID

De verticale groepsindeling voldoet aan het criterium van continuïteit als je de doorstroming van leidsters weet in te perken door het scheppen van goede arbeidsvoorwaarden en een prettig werkklimaat. Aan de andere kant zijn rust, reinheid en regelmaat in de verticale groep wellicht niet altijd gegarandeerd. Het is onverstandig het belang van een goede hygiëne te onderschatten; nog altijd worden kinderen die kindercentra bezoeken veel vaker ziek dan hun leeftijdgenootjes die thuis worden opgevoed. Een ernstige zaak, omdat ziekte lang niet altijd een positieve stimulans voor ontwikkeling betekent – nog afgezien van de problemen voor de werkende ouders die ziekte van de kinderen met zich meebrengt. Maar het is niet ondenkbaar dat je door het creëren van aparte hoekjes voor de baby's in een verticale groep enkele nadelen kunt ondervangen.

De horizontale groep met wisselende leidsters betekent in feite het geven van prioriteit aan de idealen van rust, reinheid en regelmaat boven het nastreven van veilige gehechtheid. Dat

is een verouderde opvatting die geen rekening houdt met de inzichten in het belang van emotionele veiligheid en geborgenheid voor het jonge kind. Kindercentra die meer nastreven dan alleen kinderopvang en zich bewust zijn van hun opvoedende taak, kunnen het zich niet veroorloven een achterhaalde en potentieel schadelijke regeling te handhaven, ook al heeft die organisatorische voordelen.

HORizontALE GROEP MET VASTE LEIDSTERS

Maar het is van groot belang ook vast te stellen dat een horizontale groepsindeling niet per definitie gepaard hoeft te gaan met een wisseling van leidsters. Het is heel wel mogelijk dat niet alleen de kinderen naar een nieuwe leeftijdsgroep overstappen, maar ook hun leidsters. De horizontale groepsindeling wordt dan gecombineerd met continuïteit van de leidsters. De leidsters groeien als het ware met hun kinderen mee, net zoals in een verticale groep. Helen Raikes (1993) beschrijft een dergelijke opzet in de praktijk. (Ook in Nederland zijn er kinderdagverblijven die deze werkwijze, de zogenoemde meegroeigroep, hanteren, zoals kinderdagverblijf 'Nijntje' in Utrecht, red. Zie ook hoofdstuk 44.) Er vervallen dan enkele voordelen van de gangbare horizontale indeling, zoals de mogelijkheid voor de leidsters om zich wat meer te specialiseren in een leeftijdscategorie. En uiteraard kan ook in een horizontale indeling met vaste leidsters niet voorkomen worden dat zij doorstromen, bijvoorbeeld als gevolg van ziekte of een andere baan. Maar daar staan grote voordelen tegenover, zoals we hiervoor hebben kunnen zien.

CONCLUSIE

Op basis van wetenschappelijk onderzoek kun je dus stellen dat horizontale groepsindeling uit den boze is als de leidsters niet met de kinderen mee verhuizen naar de volgende groep. Wellicht verenigt de horizontale indeling met vaste leidsters het beste van twee werelden: rust, reinheid en regelmaat enerzijds, en aandacht voor gehechtheid anderzijds. Uiteindelijk kunnen organisatorische argumenten de doorslag geven om te kiezen voor een – ook aan het criterium van continuïteit beantwoordende – verticale groepsindeling, of een horizontale indeling met vaste leidsters. In verband met de bezettingsgraad van de groepen zouden verticale groepen weleens voordelen kunnen hebben. De werkgroep van de kinderopvanginstelling, waar ik mijn verhaal mee begon, heeft uiteindelijk gekozen voor een verticale groepsindeling in het nieuwe pand.

Literatuur

- Howes, C & C Hamilton, 'Children's relationships with child care teachers: Stability and concordance with parental attachments' In *Child Development*, 63, 867-878 1992
- IJzendoorn, M H van, *Gehechtheid van ouders en kinderen. Intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek, en gevalsbeschrijvingen*. Bohn Stafleu en Van Loghum, Houten 1994
- Raikes, H, 'Relationship duration in infant care: Time with a high-ability teacher and infant-teacher attachment' In *Early Childhood Research Quarterly*, 8, pp 309-325 1993